

مبانی حقوق مالکیت معنوی
در فقه و قانون

دکتر محمود یوسف وند

نشر خرم

نشر خرم

مبانی حقوق مالکیت معنوی در فقه و قانون

دکتر محمود یوسف وند

ناشر / نشر خرم

شمارگان / دو هزار نسخه

چاپ اول / زمستان ۱۳۸۵

چاپخانه / مهر

قیمت / ۱۸۰۰ تومان

شابک: ۷-۱۴-۸۵۲۴-۹۶۴-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۸۵۲۴-۱۴-۷ ISBN: 978-964-8524-14-7

حق چاپ محفوظ

تقدیم به:

رهبران برگزیده، الگوهای حقیقی جامعه بشری،
مجریان عادل و صادقی که در راه بسط و گسترش
عدل و مساوات و اجرای قوانین الهی جان دادند.

فهرست مطالب:

پیش‌گفتار:.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
سازماندهی تحقیق.....	۲۱

فصل اول

مفاهیم و چارچوب نظری.....	۲۳
طرح مسئله.....	۲۵
مبحث اول: مفهوم مبانی در فقه و اصول.....	۲۶
۱. مفهوم مبانی.....	۲۶
۲. مبانی فقه و حقوق اسلامی.....	۲۸
مبحث دوم: مفهوم فقه.....	۳۰
۱. معنای لغوی و اصطلاحی فقه.....	۳۰
۱-۱. معنای لغوی فقه.....	۳۰
۲-۱. معنای اصطلاحی فقه.....	۳۱
مبحث سوم: مفهوم حق.....	۳۴
۱. معنای لغوی و اصطلاحی حق.....	۳۴
۱-۱. معنای لغوی حق.....	۳۴
۲-۱. معنای اصطلاحی حق.....	۳۵
۲. تعریف پیشنهادی «حق».....	۳۶
۳. اقسام حق.....	۳۸
مبحث چهارم: معنای قانون.....	۳۹

۱. معنای لغوی قانون ۳۹
۲. معنای اصطلاحی قانون ۴۰
- مبحث پنجم: مفهوم معنوی ۴۳
۱. مفهوم واژه معنوی ۴۳
۲. تعریف حقوق معنوی در فقه ۴۳
۳. مفهوم اصطلاحی حقوق معنوی ۴۴
- مفهوم حقوق معنوی: ۴۴
۴. دیدگاه مخالفان نام گذاری حقوق معنوی ۴۶
۵. تقسیم حقوق معنوی به اعتبار موضوع آن ۴۸
۶. اسامی حقوق معنوی ۴۹
- مقدمه: ۴۹
۷. جایگاه حقوق معنوی در تقسیمات حقوق ۵۲
- ۱-۷. حقوق سیاسی: ۵۲
- ۲-۷. حقوق عمومی: ۵۲
- ۳-۷. حقوق خصوصی: ۵۲
- اقسام حقوق مالی ۵۳
۸. جایگاه حقوق معنوی در شاخه های علم حقوق ۵۳
- مقدمه: ۵۳
۹. حقوق معنوی از دیدگاه فلسفی ۵۴
- مبحث ششم: مفهوم مال ۵۶
۱. حقوق معنوی و مفهوم مال ۵۶
۲. مال و ارزش اقتصادی ۵۸
۳. جنبه های اقتصادی حقوق معنوی ۵۹
۴. تقسیم اموال ۶۰
۵. نسبی بودن مفهوم مالیت ۶۰

۶. حق مالی و غیر مالی ۶۱
۷. اموال و حقوق مالی ۶۲
۸. مال در اسلام ۶۴
- مبحث هفتم: دعاوی مربوط به حقوق معنوی و قانون حاکم بر مالکیت‌های معنوی ۶۵
۱. دعاوی مربوط به حقوق معنوی ۶۵
۲. قانون حاکم بر مالکیت‌های معنوی ۶۵
- مبحث هشتم: شرط حمایت از حقوق معنوی ۶۷
- مبحث نهم: سبوتاریخی حقوق معنوی ۷۱
۱. حقوق معنوی و نظریه حقوق فردی یا اصالت فرد ۷۱
۲. حق معنوی از جنبه حقوق خصوصی و بین‌الملل ۷۳
۳. سیر تاریخی حقوق معنوی در ایران ۷۵
۴. حقوق بین‌المللی و مالکیت‌های معنوی ۷۶

فصل دوم

- مبانی فقهی حقوق معنوی ۷۹
- طرح مسئله ۸۱
- مبحث اول: مبانی فقهی حقوق معنوی از منظر اهل تسنن ۸۲
۱. مصالح مرسله ۸۲
۲. سد ذاریع (رفع دست‌آویز) ۸۸
- مبحث دوم: فقه و حقوق معنوی ۹۱
۱. حقوق معنوی از منظر فقه امامیه ۹۱
۲. دیدگاه مخالفان حقوق مالکیت‌های معنوی ۹۱
- ۱-۲. عدم منشأ انتزاع این حقوق در شرع اسلام ۹۲
- ۲-۲. تسلط اشخاص بر مال خود ۹۲

- مبحث سوم: راه کار مسائل مستحدثه (پرسش های نوپیدا)..... ۹۳
۱. مقدمه نخست:..... ۹۳
۲. مقدمه دوم: نمونه هایی از مسائل جدید..... ۹۹
۳. مبانی عمومی مسائل مستحدثه..... ۱۰۰
- مبحث چهارم: راه کار بنای عقلا..... ۱۱۴
۱. تعریف بنای عقلا..... ۱۱۵
۲. ارتکاز عقلایی و حقوق معنوی..... ۱۱۶
۳. عناصر بنای عقلا..... ۱۱۷
- مبحث پنجم: راه کار عرف..... ۱۱۸
۱. عقل، بنای عقلا و عرف..... ۱۱۸
۲. عقلا و بنای عقلا چه نسبتی دارند؟..... ۱۲۰
۳. آیا حجیت بنای عقلا بر امضای شرع متوقف است؟..... ۱۲۱
۴. نظریه حقوق فطری یا طبیعی..... ۱۲۳
- مبحث ششم: راه کار مالکیت..... ۱۲۴
۱. مالکیت تکوینی..... ۱۲۴
۲. تعریف مالکیت..... ۱۲۵
۳. احترام به مالکیت ادبی و هنری..... ۱۲۷
۴. مالکیت در حقوق اسلام..... ۱۲۷
۵. مالکیت ادبی و هنری..... ۱۲۸
- مبحث هفتم: راه کار قواعد فقهی..... ۱۳۱
۱. قاعده تسلط..... ۱۳۱
۲. مبانی فقهی قاعده تسلط..... ۱۳۲
۳. مفاد قاعده..... ۱۴۰
۴. اجرای قاعده تسلط در مورد حقوق..... ۱۴۲
۵. جمع بندی قاعده تسلط..... ۱۴۳

۱۴۴	۲. قاعده لاضرر.....
۱۴۴	۱-۲. مدارک قاعده.....
۱۴۸	۲-۲. مفهوم ضرر.....
۱۴۹	۳-۲. معنای ضرار.....
۱۵۰	۴-۲. مفاد حقوقی روایت.....
۱۵۱	۵-۲. نظریه امام خمینی در باب قاعده لاضرر.....
۱۵۶	۶-۲. تعارض قاعده لاضرر و قاعده تسلط.....
۱۵۶	۷-۲. خسارت معنوی و حقوق معنوی.....
	۸-۲. تفاوت حق غیر مالی و حق معنوی در بحث خسارات معنوی.....
۱۵۸	۹-۲. خسارات معنوی و قاعده لاضرر.....
۱۶۱	۱۰-۲. مبنای فقهی خسارت معنوی.....
۱۶۳	مبحث هشتم: راه کار ولایت فقیه.....
۱۶۴	مبحث نهم: راه کار بیع حقوق معنوی.....
۱۶۴	۱. بیع حقوق.....
۱۶۵	۲. رأی مرحوم آیه ا. شهید صدر(ره).....
۱۶۶	۳. توجیه دیگری از بیع اراضی احیایی.....
۱۶۸	۴. صحت بیع حقوق معنوی.....
۱۶۸	مفهوم گسترده مال.....
۱۶۸	۵. لزوم مالیت در موضوع معامله.....
۱۶۸	۶. تقسیم مورد معامله از حیث ماهیت.....
۱۷۰	۷. شرایط مورد معامله عبارتند از:.....
۱۷۰	۱-۷. مالیت داشتن.....
۱۷۱	۲-۷. عقلایی بودن منفعت «مورد معامله».....

۳-۷. تعهد باید مشروع باشد..... ۱۷۲

۴-۷. تعهد باید نفع عقلایی داشته باشد..... ۱۷۲

فصل سوم

حقوق معنوی از منظر قوانین..... ۱۷۳

طرح مسئله..... ۱۷۵

مبحث اول: حقوق معنوی در نظام حقوق خصوصی..... ۱۷۷

۱. مالکیت ادبی و هنری..... ۱۷۷

۲. ماهیت حق پدید آورنده..... ۱۷۸

۱-۲. حق مؤلف و هنرمند و حقوق کار..... ۱۷۹

۲-۲. حقوق مؤلف و هنرمند و مالکیت..... ۱۷۹

۳-۲. حق مؤلف و هنرمند و حقوق فکری..... ۱۸۲

۳. اثرهای مورد حمایت قانون..... ۱۸۳

۴. شرایط حمایت از اثر..... ۱۸۵

۱-۴. اصالت اثر..... ۱۸۵

۲-۴. انتشار اثر در ایران..... ۱۸۵

۶. حقوق مادی پدید آورنده..... ۱۸۶

۵. انتقال حقوق مادی..... ۱۸۸

۶. مدت اعتبار حقوق مادی پدید آورنده..... ۱۸۹

۷. حقوق معنوی پدید آورنده..... ۱۹۰

۱-۷. نام و عنوان پدید آورنده جدا از اثر نیست..... ۱۹۰

۲-۷. هر گونه پاداش و جایزه‌ای متعلق پدید آورنده است..... ۱۹۱

۳-۷. حفظ اصالت اثر..... ۱۹۱

۸. عدم محدودیت حقوق معنوی به زمان..... ۱۹۲

۹. ثبت اثر..... ۱۹۲

۱۰.	محل تقدیم درخواست نامه ثبت	۱۹۵
۱۱.	ضمانت اجرای حقوقی	۱۹۶
۱-۱۱	مجازات‌های کیفری	۱۹۶
۲-۱۱	مسئولیت مدنی	۱۹۷
۳-۱۱	درج مفاد حکم در روزنامه	۱۹۷
۴-۱۱	جلوگیری از نشر و پخش و عرضه اثر	۱۹۷
۱۹۸	نتیجه	
۲.	ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی و تصویری	۱۹۹
۳.	حمایت از آثار ترجمه شده	۱۹۹
۱-۳	ذکر نام مترجم در تمام موارد استفاده الزامی است	۲۰۰
۲-۳	ضمانت اجرای حقوقی	۲۰۰
۴.	حمایت از آثار صوتی	۲۰۰
۱-۴	ضمانت اجرای حقوقی	۲۰۲
۲-۴	حمایت از کتب و نشریات	۲۰۲
۳-۴	ضمانت اجرای حقوقی	۲۰۳
۵.	فعالیت غیر مجاز در امور سمعی و بصری	۲۰۴
۱-۵	انواع آثار سمعی و بصری غیر مجاز	۲۰۵
۲-۵	دادگاه صالح رسیدگی	۲۰۸
۶.	حمایت از حقوق پدید آورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای	۲۰۸
۱-۶	ضمانت اجرای تخلف از قانون	۲۱۰
	مبحث دوم: حقوق معنوی در نظام حقوق مالکیت صنعتی - تجاری	۲۱۱
	نظام حقوق مالکیت صنعتی - تجاری	۲۱۱
۱.	مایه تجارتمتی	۲۱۱
۲.	اسم تجارتمتی	۲۱۳

۲۱۵.....	۳. علائم تجارتي و صنعتي
۲۱۵.....	۱-۳. تاريخچه ثبت و حمايت علائم تجارتي
۲۱۶.....	۲-۳. تعريف علامت تجارتي
۲۱۷.....	۳-۳. ثبت علامت تجارتي
۲۱۸.....	۴-۳. اعتراض به ثبت علامت تجارتي
۲۱۹.....	۵-۳. اصول رسيدگي به دعاوي مربوط به مالکيت صنعتي
۲۱۹.....	۶-۳. مقررات قرارداد اتحاديه پاریس
۲۲۱.....	۴. حق اختراع
۲۲۲.....	۱-۴. دیدگاه‌های فقهاء پیرامون حق اختراع
۲۲۲.....	۲-۴. ضوابط تحقق اختراع
۲۲۱.....	۳-۴. حقوق مخترع
۲۲۶.....	۴-۴. مدت استفاده از حق اختراع
۲۲۷.....	۵-۴. امتیاز اجباری
۲۲۸.....	۵. الگوی مفید
۲۲۸.....	۶. طرح اشکال و ترکیبات صنعتی
۲۳۰.....	۱-۶. رقابت مکارانه تقلید از علائم تجارتي و اختراعات
۲۳۱.....	۲-۶. ضمانت اجرای رقابت مکارانه
۲۳۲.....	۳-۶. انواع رقابت نامشروع
۲۴۱.....	نتیجه‌گیری
۲۴۵.....	فهرست منابع

پیش‌گفتار:

بدون تردید پژوهش در مسیر پیشرفت به منزله موتور محرک جامعه و امری بایسته است. و بدون تحقیق عمیق و کاربردی نمی‌توان به رشد و توسعه پایدار در ابعاد گوناگون توسعه دست یافت و برای انبوه پرسش‌ها و مشکلات نوپیدا، راه حلی مناسب ارائه نمود. پژوهش‌های فقهی و حقوقی از این امر مستثنی نیستند. همین پژوهش‌های همه‌جانبه و فراگیر موجب ارتقای دانش فقه و حقوق، پیدایش دکترین‌ها، ایجاد رویه‌های حقوقی و قضایی و تأمین‌کننده عدالت و نگهدارنده حقوق شهروندان جامعه خواهد شد.

از جمله حقوق بشر و شهروندی، نهادهای حقوقی نوظهور «مالکیت معنوی» است که از پرسش‌های نوپیدای فقه اسلامی و مباحث میان‌رشته‌ای شاخه‌های علم حقوق می‌باشد. الحمدلله آرزوی دیرینه حقوقدانان در تأسیس رشته «حقوق مالکیت فکری» در مقطع کارشناسی ارشد جامعه عمل پوشانده و چند سالی است دانشجویانی در این رشته به صورت تخصصی مشغول به تحصیل و تحقیق شده‌اند.

کتاب حاضر تحت عنوان «مبانی حقوق مالکیت معنوی در فقه و

قانون» می‌تواند سرآغازی برای مطالعات استادان و دانش‌پژوهان و علاقمندان در این عرصه باشد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم مراتب سپاس خویش را از همه کسانی که در تهیه و تدوین این اثر مرا یاری کردند، صمیمانه تشکر نموده، به ویژه از جناب آقای دکتر محمد سپهری که در طول تحقیق مشوق و راهنمایی‌ام کرد، کمال قدردانی را دارم. و به روح مرحوم پدرم حاج یوسف یوسف‌وند درود می‌فرستم که زمینه یادگیری علوم آل محمد علیهم‌السلام را برایم فراهم نمود.

موجب امتنان خواهد بود صاحب‌نظران با ارائه دیدگاه‌های خود، مرا در اصلاح، تکمیل و غنای مطالب یاری نمایند. صالح و طالح متاع خویش نمودند تا که قبول افتد و که در نظر آید

قم - عید سعید غدیر ۱۴۲۷

۱۸ دی ماه ۱۳۸۵

محمود یوسف‌نوند

مقدمه

انسان موجودی نیازمند، خلاق و اجتماعی است و نیازهایش را بر اساس توانایی‌های ذاتی و اکتسابی، با به کارگیری نیروی خلاقیت و ابتکار و نوآوری، در پرتو همکاری و مشارکت و تقسیم کار جمعی، بر آورده می‌سازد.

از آغاز نوع همکاری و مشارکت افراد، از راه مبادله دارایی‌ها و توانایی‌ها انجام می‌گرفته است. آن کس که توانایی خاصی داشته و در عین حال، نیازمند بوده، حاصل تلاش خود را با حاصل تلاش دیگری مبادله می‌کرده تا نیازهایش را بر آورده سازد؛ مثلاً آن کس که آهنگری می‌دانسته و کشاورزی نمی‌توانسته، و آن کس که یک یا چند محصول می‌کشته و به کفش و لباس و لوازم زندگی نیاز داشته، یا آن کس که سرمایه یا زمین، آب و دارایی نداشته، نوعی مبادله و همکاری میان آن‌ها صورت می‌گرفته است. به همین ترتیب، بی‌نیازی و نیاز، افراد بشر را به یک دیگر پیوند زده و از راه مبادله توانایی‌ها و دارایی‌ها با یک دیگر، مشارکت و همکاری میان افراد بشر، استحکام یافته است.

پیدایش معاملات و قراردادها، مانند معاوضهٔ دو کالا، بیع، اجاره،

صلح، مشارکت، مضاربه، مزارعه و وکالت، نتیجه چنین نیازها و همکاری‌های جمعی بوده است، همراه با پیدایش قراردادهای و نهادهای حقوقی، عقلا و خردمندان، برای تعیین حدود مسؤلیت و حقوق افراد، قوانین و مقررات مربوط به مبادلات و مراودات را اعتبار و تدوین کرده‌اند. از آن جا که زندگی یک نواخت نبوده و نیست، همواره روابط میان افراد جامعه توسعه یافته، و با مرور زمان و گسترش اجتماعات و روابط، همان روابط ساده و ابتدایی، اندک اندک به صورت نهادهای اجتماعی و حقوقی پیچیده و گسترده در آمده است.

از منظر دینی، قراردادهای عرفی و عقلایی که مورد پذیرش انسان‌های خردمند است و برای تنظیم روابط صحیح و عادلانه و ایجاد نظم اجتماعی، پدید آمده، مورد تأیید و امضای شریعت مقدس اسلام قرار گرفته است. با توجه به این اصل است که فقهاء امور معاملاتی و قراردادهای عقلایی را امور امضایی می‌نامند؛ یعنی دین، عرف مفید و سازنده و خردمندانه را که در جهت مصالح نوعی و کلی جامعه قرار دارد، پذیرفته و امضا کرده است.

موضع دین در برابر تحولات و دگرگونی‌های اجتماعی و نیازهای نو، در مواردی پذیرش و تأیید، و در مواردی کنترل و نظارت، و در مواردی نیز هدایت و پاسخ‌گویی است.

در عصر خاتمیت و در دوره غیبت، این وظیفه بر عهده عالمان دینی و فقیهان آگاه به زمان نهاده شده است. با توجه به مضامین آیات صریح قرآن و روایات فراوان، دین اسلام، محصور به زمان و مکان خاص و محدود به

شرایط بسته اجتماعی محیط آن و یا این زمان نیست. دین اسلام با سه ویژگی عمده، یعنی جاودانگی، جامعیت و جهان شمولی شناخته می‌شود. از این رو، دین اسلام متضمن مبانی و اصول و احکامی است که در هر دوره و در همه شرایط اجتماعی و تغییرات اوضاع و احوال زندگی، می‌توان از آن، برنامه زندگی را استخراج کرد.

خصیصه جهان شمولی دین، اقتضا می‌کند که استنباط احکام از اصول و مبانی کلی شریعت، با نگرش باز و همه جانبه صورت گیرد. مقتضیات زمان، نظیر مناسبات اجتماعی گسترده و بین‌المللی و پدیده‌های نوین اجتماعی، باید ملحوظ نظر فقیهان و دانشمندان حقوق اسلامی باشد.

پیشرفت فنی و صنعتی و عملی بشر، بر روی همه شؤون زندگی وی تأثیر گذارده و با توجه به سرعت چندین برابر حوادث و پدیده‌های نوین، نسبت به گذشته، موضوعات فراوانی در معرض پاسخ‌گویی فقه اسلامی قرار گرفته است. هر روز مسلمانان با مسائل جدید در زندگی رو به رو می‌شوند. تکلیف آنها در مورد مسائل جدید و نو باید روشن شود. نیازهای روزمره و بزرگی که پیش می‌آید، پاسخ فقهی و شرعی می‌طلبد. تکلیف مسائل مستحدثه یا به تعبیر حدیث، «حوادث واقعه» را عالمان دینی باید تبیین کنند. وظیفه شناخت موضوعات (نه مضادین) و عرضه آنها بر اصول شریعت، و استنباط حکم دینی آنها با تکیه بر منابع فقهی با شیوه اصول استنباط، بر عهده مجتهدان و فقیهان زمان شناس است، تا حکم شرعی مسائل متحول زندگی مردم و موضوعات جدید را با توجه به مصالح و مفاسد قطعی آنها به دست آورده و بیان کنند.

اجتهاد، نیروی محرکه اسلام است که فقه را با مظاهر نوین زندگی همگام می‌سازد. تطور و تکامل فقه اسلامی از آغاز، مرهون اجتهاد مستمر فقیهان گذشته تا امروز است. فلسفه عینی مشروعیت اجتهاد در عصر غیبت، پاسخ‌گویی به نیازهای نو است. امروز نیز مسائل جدید و مستحدثت به فقاہت و اجتهاد فقیهانی که به زمان آشنا باشند نیاز دارد؛ همان‌گونه که فقیهان در گذشته مطابق زمان خود، در تحول و تطور فقه کوشیده‌اند، هم با موضوعات نو رو به رو می‌شدند، و هم نگاهی دوباره و اجتهادی به منابع فقه می‌انداختند.

ناگفته نماند که موضع دین در برابر تحولات و دگرگونی‌های اجتماعی و نیازهای نو، نه ستیزجویانه است، و نه هم سویی مطلق، تغییرات تنزلی و انحطاطی را، که روند فکری و اخلاقی و تربیتی جامعه را به سقوط می‌کشاند نمی‌پذیرد؛ اما تغییرات سازنده و عقلایی را تأیید می‌کند. در مذهب شیعه، پویایی فقاہت و اندیشه‌گری دینی که هم آهنگی دین با تحولات اجتماعی مفید و سازنده را تضمین می‌کند، بر اصل اجتهاد زنده و متحرک نهاده شده است.

اجتهاد در واقع، کلید اصلی برای گشودن بن بست‌ها و معضلات جامعه انسانی است، و به لحاظ ثنوری، به نیازهای فردی و اجتماعی انسان که با معیار شرعی سنجیده می‌شوند، پاسخ می‌دهد.

همراه تحولات و تغییرات سریع در جوامع بشری و گسترش روابط داخلی و خارجی توسعه‌ی بازرگانی و کشاورزی، علوم و فنون و کشفیات و اختراعات، موضوع‌های تازه‌ای پدید آمده که قطعاً دارای آثار تازه

حقوقی، اقتصادی، فقهی و غیره است. امروزه مسائل نو و مستحدثی مانند حق تألیف و تصنیف و نشر کتاب، حق اختراع، حق آفرینش‌های فکری و هنری و فروش آن‌ها، حقوق پدید آورندگان نرم‌افزارهای کامپیوتری، انتقال حق سرففلی و پیشینه کار، حقوق پدید آورندگان آثار ادبی، حقوق مادی و معنوی مؤلف، حق تکثیر و حق نمایش، حقوق مالکیت صنعتی، و قراردادهای مانند قرارداد مربوط به انشعاب آب و برق و گاز و تلفن، استفاده از تلکس و فاکس و اینترنت برای انجام معاملات، بورس اوراق بهادار، معاملات بانکی و اوراق اعتباری، بیمه و اقسام آن و موارد مربوط به امور پزشکی مانند کالبد شکافی، پیوند اعضا، فرزند آزمایشگاهی و مسائلی مانند کنترل جمعیت و آلودگی محیط زیست و تخریب جنگل‌ها و انفال و ده‌ها مسأله دیگر مطرح است.

از جمله مسائل مستحدثت و نو ظهور، و از جمله نهادهای جدید فقهی - حقوقی حقوق معنوی است. حقوق معنوی، یکی از موضوعات جدی است که قلمرو وسیعی از زندگی فردی و اجتماعی و جنبه‌های اقتصادی زندگی افراد بشر را پوشش می‌دهد.

با توجه به گستردگی و تنوع اقسام حقوق معنوی، شایسته است بررسی تحلیلی و تفصیلی، مبتنی بر واقعیات جاری با شناخت کافی از موضوع حقوق معنوی، در پرتو مبانی و قواعد فقهی و قوانین و مقررات موضوعه انجام گیرد.

حقوق معنوی تعبیری است که برای اموال نو ظهور به کار برده می‌شود و بدان معنا نیست که این نهادهای جدید حقوقی فاقد حقوق

مادی هستند در فصول آینده روشن خواهد شد «مالکیت» و «ارزش اقتصادی» حقوق معنوی سبب توجه جامعه جهانی به آن شده است و در اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ و دیگر کنوانسیون‌های مربوطه، مورد تأیید و حمایت قرار گرفته‌اند. و همچنین در حقوق داخلی در قالب اختصاص دادن برخی از اصول قانون اساسی و قوانین عادی به این امر، نشان از اهمیت آن دارد.^۲

قوانین عادی ایران نسبت به بحث مالکیت غافل نبوده و موادی (که در فصول اصلی کتاب به آن پرداخته خواهد شد) از قانون مدنی به بحث مالکیت اختصاص داده است.

در ماده ۳۰ قانون مدنی چنین آمده است: «هر مالکی نسبت به مایملک خود، حق همه گونه تصرف و انتفاع دارد مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد.»

۱- ماده ۱۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر مقرر می‌دارد:

۱- هر کس، به تنهایی و نیز به اتفاق دیگران، حق مالکیت دارد.

۲- هیچ کس را نباید خود سرانه از حق مالکیت محروم کرد.

و در ماده ۲۷ به صراحت بیشتری مقرر داشته:

۱- هر کس آزادانه حق مشارکت در زندگی فرهنگی جامعه، بهره‌مندی از هنر و سهم

شدن در پیشرفت علمی و فواید آن را دارد.

۲- هر کس حق حفاظت از منافع معنوی و مادی هر محصول علمی، ادبی و یا هنری را

دارد که خود پدید آورنده‌اش باشد.

۲- اصل چهل و ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر داشته:

«هر کس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچ کس نمی‌تواند به عنوان

مالکیت نسبت به کسب و کار خود امکان کسب و کار را از دیگری سلب کنند.» و اصل

چهل و هفتم بیان می‌دارد: «مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است. ضوابط

آن را قانون معین می‌کند.»

و در ماده ۳۱ متذکر شده: «هیچ مالی را از تصرف صاحب آن نمی‌توان بیرون کرد، مگر به حکم قانون».

بدون شک در باب‌های مختلفی از فقه شیعه پیرامون احترام حقوق و مالکیت مطالب فراوانی طرح و بررسی شده است که در فصول آتی کتاب بیشتر توضیح داده می‌شوند.

سازماندهی تحقیق

با توجه به اینکه احکام فقهی، معمولاتی هستند که بر موضوعات مترتب می‌شوند و طبعاً موضوع بر محمول (حکم) تقدم دارد، فصول این مجموعه در سه فصل بدین شرح تنظیم شده است:

فصل اول: مفاهیم و چارچوب نظری. در این فصل به تعریف مبانی، فقه و حقوق پرداخته شده است. و واژه معنوی و اصنامی حقوق معنوی هم از نظر دور نمانده‌اند. مفهوم مال با توجه به مالی بودن حقوق معنوی تشریح شده است و در پایان شرط حمایت از حقوق معنوی و سیر تاریخی و... مطرح شده است.

فصل دوم: مبانی فقهی، حقوق معنوی. در این فصل به دیدگاه‌های مختلف دانشمندان و فقهاء پیرامون حقوق معنوی اشاره شده و سپس در ادامه، مباحث اصلی مانند: بناء عقلا، عرف، قواعد فقهیه تسلیط و لاضرر و... مطرح شده‌اند.

فصل سوم: حقوق معنوی از منظر قانون این فصل دارای دو مبحث است که در مبحث اول مباحثی از حقوق مدنی و در مبحث دوم مباحث مربوط به حقوق تجارت از نظر مبانی قانونی مورد بحث قرار گرفته‌اند.

البته صرفاً به مواد قانونی بسنده نشده گاهی دیدگاه‌های فقیهان و گاهی نظر حقوقدانان برای تنقیح بحث یاد آوری شده است. و در پایان نتیجه نهایی آورده شده است.

www.ketab.ir